

Robert Vannoy, Wyjście na wygnanie, wykład 3B

Synaj do Prawa

D. Na Synaju, Wyjścia 19 do Liczb 10:10 1. Ustanowienie Przymierza Synajskiego – Wyjścia 19-24:8

A. Przedstawione przymierze – Wyjścia 19:3-8

Przejdźmy do D pod cyfrą rzymską II, „Na Synaju, Księga Wyjścia 19 do Liczb 10:10”. W Księdze Wyjścia 19 Izraelici przybywają na Synaj, a w Liczb 10:10 opuszczają Synaj. Tak więc pozostała część Księgi Wyjścia, cała Księga Kapłańska i pierwsze dziesięć rozdziałów Księgi Liczb mają miejsce na Synaju. Chodzi o okres dwóch lat. Mam na zarysie kilka podpunktów. Jeden, „Ustanowienie przymierza synajskiego – Wyjścia 19-24: 8 z sześcioma podpunktami pod tym. Pierwsze, małe a, brzmi: „Przedstawione przymierze – Wyjścia 19:3-8”. Przybywają na Synaj w pierwszych 2 wersetach i widzicie, jak wyruszyli z Refidim i przybyli na Synaj. Następnie w wersetach 3-8 czytamy: „Wtedy Mojżesz wstąpił do Boga, a Pan zawołał go z góry i rzekł: Oto, co masz powiedzieć domowi Jakuba i co masz powiedzieć ludowi Izraela: „Sami widzieliście, co uczyniłem Egipcjowi, jak niosłem was na orlich skrzydłach i przywiodłem do siebie. Teraz, jeśli będziecie mi całkowicie posłuszni i dotrzymacie mojego przymierza, to spośród wszystkich narodów będziecie moją najcenniejszą własnością. Chociaż cała ziemia jest moja, będziecie dla mnie królestwem kapłanów i narodem świętym”. To są słowa, które masz mówić do Izraelitów. Mojżesz wrócił i zwołał starszych ludu, i przedstawił im wszystkie słowa, które Pan nakazał mu wypowiedzieć. Lud odpowiedział razem: „Uczynimy wszystko, co Pan powiedział”. Mojżesz przyniósł ich odpowiedź Panu”.

Mojżesz wiedział od swojego powołania w czasie płonącego krzewu na pustyni w Księdze Wyjścia 3, że Izrael będzie czcił Pana na Synaju. Jeśli cofniesz się do 3:12, Bóg powiedział: „Będę z tobą, to będzie dla ciebie znak, że to ja cię posłałem, kiedy wyprowadzisz lud z Egiptu, będziesz czcił Boga na tej górze ”. Teraz wróćmy do początku rozdziału 3 – to jest na Horebie. Horeb to to samo miejsce co Synaj. Więc to

jest Góra Synaj. W rozdziale 6 Księgi Wyjścia Pan powiedział Mojżeszowi w wersecie 6 i następnym: „Dlatego powiedz Izraelitom: Ja jestem Pan i wyprowadzę was spod jarzma Egipcjan. Uwolnię was od bycia ich niewolnikami i odkupię was wyciągniętym ramieniem i potężnymi aktami sądu”. Ale potem werse 7: „Wezmę was za swój lud i będę waszym Bogiem. Wtedy poznacie, że Ja jestem Pan, wasz Bóg, który was wyprowadził spod jarzma Egipcjan. I zaprowadzę was do ziemi, którą przysiągłem wzniesionymi rękami, że dam Abrahamowi, Izaakowi i Jakubowi”. Wersety 6, 7 i 8 są naprawdę problematyczne. W wersecie 6: „Wyprowadzę cię z Egiptu”. Następnie w wersecie 7: „Wezmę was jako swój lud na Synaju” i werse 8: „Wyprowadzę was z Egiptu, ustanowię was moim ludem na Synaju i sprowadzę do ziemi”. Wers 7 wypełnia się, gdy dochodzimy do 19 rozdziału Księgi Wyjścia. Ponieważ to, co tam czytamy, znajduje się w rozdziale 19, wersecie 5: „Jeśli będziecie mi całkowicie posłuszni i zachowacie moje przymierze, to spośród wszystkich narodów będziecie moją najcenniejszą własnością”. To słowo „cenna własność” naprawdę oznacza własność Boga. „Będziesz moją najcenniejszą własnością”.

1. Warunkowość Przymierza   Zauważyłeś, że jest to wprowadzone przez warunkowe stwierdzenie „jeśli będziesz mi posłuszny”. To zdanie warunkowe rodzi wiele pytań o to, jak należy je rozumieć. Każdy, kto zna notatki biblijne Starego Scofielda, może być świadomy, że w tej Biblii notatka do 19:5 „jeśli będziecie mi posłuszni” mówi: „To, co jest warunkowe pod prawem, jest pod łaską darmo dane każdemu wierzącemu”. Sugestia tej notatki jest taka, że podstawą stosunku Boga do Jego ludu w Starym Testamencie było w rzeczywistości prawo, podczas gdy podstawą stosunku Boga do Jego ludu w Nowym Testamencie jest wiara i łaska. Chodzi o pomysł, że Izrael naprawdę nie powinien był mówić tego, co zrobił w wersecie 8, gdzie czytasz, że ludzie odpowiedzieli: „Zrobimy wszystko, co powiedział Pan”, ponieważ ta sama Biblia Scofielda mówi, że Izrael mówił pochopnie, akceptując Pana. Naprawdę nie powinni byli tego robić.

Teraz spójrz na swoje cytaty, strona 19, gdzie jest kilka akapitów ze *Starego Testamentu Teologii Waltera Kaisera*, gdzie mówi on o tym stwierdzeniu warunkowym.

Mówi: „Czy to przymierze było celową zmianą z przymierza patriarchów na przymierze warunkowe, w którym 'posłuszeństwo było absolutnym warunkiem błogosławieństwa' ? Czy można to interpretować jako „krok w dół” i „błąd” równoznaczny z „odrzucając łaskawego postępowania Boga wobec nich”? Jaki był związek stwierdzeń „jeżeli” w Księdze Wyjścia 19:5, Kapłańskiej 26 i Powtórnego Prawa 11 i przykazaniu: „Będziesz kroczył drogą, którą ci wyznaczył Pan, Bóg twój”. Aby hebrajski *lema'an* żył, aby ci się dobrze powodziło i abyś długo żył na ziemi, którą posiadziesz (Pwt 5,33)? Kontrast sugerowany w tych pytaniach był zbyt ostry dla tekstu. Jeśli domniemany obligatoryjny charakter tego przymierza miałby się okazać nową podstawą nawiązania relacji z Bogiem przymierza, to powinno się okazać możliwe wykazanie, że ta sama logika może być zastosowana do stwierdzeń warunkowych zauważonych w rozdziale poświęconym teologii patriarchalnej. „Jeżeli” jest oczywiście warunkowe. Ale pod warunkiem czego? W tym kontekście był to warunek szczególnej pozycji Izraela wśród wszystkich ludów ziemi, jego roli pośrednika i statusu narodu świętego. Krótko mówiąc, może to ograniczać, utrudniać lub negować doświadczenie Izraela w zakresie uświęcenia i służby innym; ale raczej nie mogło to wpłynąć na jej wybranie, zbawienie lub obecne i przyszłe dziedzictwo starożytnej obietnicy. Musi być posłuszna głosowi Boga i przestrzegać Jego przymierza, nie „aby” (*lema'an* jako klauzula celu) żyć i mieć dla niej dobrze, ale „z takim skutkiem, że” (*lema'an* jako klauzula wyniku) doświadczy autentycznego życia i pomyślności w Księdze Powtórnego Prawa 5:33”. Więc myślę, że musisz być ostrożny, wrócimy do tego za kilka minut o tym, jak rozumiesz to zdanie warunkowe.

Oświadczenie warunkowe nie sugeruje, że Izrael zamienił łaskę na prawo. Ponieważ jedynym powodem, dla którego Izrael jest na Synaju, jest łaska. „Wyrwałem was z ziemi egipskiej, wykupiłem was, przywiodłem do siebie. Oto, czego oczekuję od ciebie”. Dlatego Pan mówi do nich w tym wstępnym przedstawieniu przymierza: „Jeżeli będziecie mi całkowicie posłuszni i zachowacie moje przymierze, to spośród wszystkich narodów będziecie moją najdroższą własnością... będziecie dla mnie królestwem kapłanów i świętym naród.”

2. Cenne posiadanie

Chcę wrócić do tego wyrażenia „cenna własność”, ponieważ pojawia się ono w innych miejscach Starego Testamentu, jak również w jego tłumaczeniu z Septuaginty. Widać to w grece Nowego Testamentu po tłumaczeniu Septuaginty pokazanym w Starym Testamencie. Słowo przetłumaczone jako „cenna własność” to *segurah*. Jest to rzeczownik rodzaju żeńskiego, który oznacza „posiadanie” lub „własność”. To raczej rzadkie hebrajskie słowo. Ale pojawił się w pokrewnym języku, to jest innym języku semickim, w liście ugaryckim, gdzie jest używany przez hetyckiego zwierzchnika, wielkiego króla, do opisanego króla Ugarit, jako jego *segurah*, jego prywatnej *własności*. Oto wielki król imperium hetyckiego, który używa tego słowa *segurah*, aby opisać króla-wasala, króla Ugaryckiego, jako swoją własność lub własność prywatną. Zatem podstawowym znaczeniem tego słowa jest odłożenie czegoś na bok jako własnej własności. Jest ono również użyte w Księdze Powtórzonego Prawa 7:6, gdzie Mojżesz mówi: „Albowiem jesteście ludem świętym dla Pana, Boga waszego. Pan, twój Bóg, wybrał cię spośród wszystkich ludów na powierzchni ziemi, abyś był jego ludem (jego *segurah*), swoją prywatną własnością”. To jest Księga Powtórzonego Prawa 7:6. Powtórzonego Prawa 14:1-2 „Jesteście dziećmi Pana, Boga waszego. Nie nacinajcie się ani nie golcie czoła przed umarłymi, bo jesteście ludem świętym dla Pana, Boga waszego. Spośród wszystkich ludów na ziemi Pan wybrał ciebie, abyś była jego *segurah*, cenną własnością”. Powtórzonego Prawa 26:18, „I Pan ogłosił dzisiaj, że jesteście jego ludem, jego *segurah*, jego cenną własnością, jego prywatną własnością, jak obiecał, i że macie przestrzegać wszystkich jego przykazań”.

Kiedy przejdziesz do Nowego Testamentu, spójrz na List do Tytusa 2:3, który mówi: „Oczekujemy błogosławionej nadziei chwalebного objawienia się wielkiego Boga i naszego Zbawiciela, Jezusa Chrystusa, który wydał samego siebie za nas, aby odkupić nas od wszelkiej niegodziwości i oczyścić dla siebie”, mówi NIV, „lud, który jest jego własnością”. Grecki tam jest identyczny z greckim używanym do tłumaczenia *segurah* w Starym Testamencie, na który właśnie spojrzeliśmy. Jest to więc to samo słowo, z

wyjątkiem greckiego sformułowania „o ludu, który jest jego nałogiem, gorliwym w czynieniu tego, co dobre”. To interesujące, czy ci z was, którzy znają Wersję Króla Jakuba, wiedzą, jak to jest sformułowane? „Który wydał samego siebie za nas, aby nas wykupić od wszelkiej nieprawości i oczyścić sobie lud na własność, gorliwy w dobrych uczynkach”. A teraz „osobliwi ludzie”, dlaczego król Jakub powiedział „osobliwi ludzie”? Cóż, w staroangielskim „osobliwy” oznaczał „należący do jednostki” lub „własność prywatna”. Widzisz tam ogromną zmianę znaczenia słowa i myślę, że jednocześnie dostrzegasz powód, dla którego potrzebujemy bardziej aktualnych tłumaczeń, które używają angielskiego w sposób, w jaki jest używany dzisiaj, a nie jak 400 lat temu . W przeciwnym razie powiedziałbyś to, co wielu ludzi mówi: „Chrześcijanie byli osobliwymi ludźmi”, ale nie „osobliwymi” w znaczeniu słowa „opętanie”, ale osobliwymi w tym sensie, że jesteśmy w jakiś sposób dziwacznymi. Nie takie jest znaczenie tego słowa w czasie tłumaczenia Króla Jakuba.

1 Piotra 2:9 ma inne zastosowanie i myślę, że pokazuje to pewną ciągłość między ludem Bożym w okresie Starego Testamentu a ludem Bożym w okresie Nowego Testamentu. 1 Piotra 2: 9 mówi: „Jesteście ludem wybranym królewskiego kapłaństwa, narodem świętym”, a następnie następną frazę, „lud należący do Boga”, a po grecku to znowu tłumaczenie *segurah* . To „lud, który jest własnością Boga”. Teraz on mówi tam o kościele, ludzie Bożym w czasach Nowego Testamentu. Ale w tym pierwszym przedstawieniu przymierza Izraelowi Bóg mówi: „Jesteście moją najcenniejszą własnością. I wy też macie być królestwem kapłanów”. To jest następne wyrażenie, które opisuje, czym ma być Izrael. Co to są księża? Kapłani są pośrednikami między Bogiem a ludźmi. Myślę, że pomysł polega na tym, że Izrael ma być tego rodzaju pojazdem, Izrael ma pełnić tego rodzaju funkcję dla narodów ziemi. Jako poddani królestwa Jahwe Izrael ma pełnić funkcję kapłańską wśród narodów. Mają być pośrednikami między Bogiem a innymi ludźmi. Po trzecie, Pan mówi: „Macie być świętym narodem”. Naród wyróżniający się spośród wszystkich innych. Hebrajskie słowo *qadosz* , często tłumaczone jako „święty”, ma swoje podstawowe znaczenie jako „oddzielony”,

oddzielony od wszystkich innych. Więc to jest przedstawienie przymierza.

B. Ustalenia dotyczące ogłoszenia prawa założycielskiego   Następny punkt, b to „Ustalenia dotyczące ogłoszenia prawa założycielskiego – Wj 19:9-25”. Tutaj tylko kilka krótkich komentarzy. Izrael jest ostrzegany w wersecie 12, aby nie dotykał góry: „Uważaj, abyś nie wchodził na górę ani nie dotykał jej podnóża. Ktokolwiek dotknie góry, z pewnością poniesie śmierć”. W wersetach 16-18 masz opis pojawienia się Boga na górze Synaj. Były grzmoty i błyskawice. Werset 16 mówi: „Głęboki obłok nad górą... Wszyscy w obozie zadrżeli. Wtedy Mojżesz wyprowadził lud z obozu na spotkanie z Bogiem i stanął przed górą. Góra Synaj była pokryta dymem, ponieważ Pan zstąpił na nią w ogniu. Dym unosił się z niej jak dym z pieca, cała góra gwałtownie się trzęsła, a dźwięk trąb stawał się coraz głośniejszy. Wtedy Mojżesz przemówił i odpowiedział mu głos Boga. Pan zstąpił na szczyt góry Synaj”.

Więc tutaj macie Synaj spowity ogniem, dymem, błyskawicami i grzmotami. Widzicie tu pewną ciągłość manifestacji obecności Boga. Jeśli cofniesz się aż do czasów Abrahama, pamiętaj, że w 15 rozdziale Księgi Rodzaju były tam te zwłoki zwierząt, które zostały zabite i ułożone, a ten dymiący ognisty piec przechodził między częściami zabitych zwierząt, a ten dymiący ognisty piec był naprawdę symbolem, że to Bóg złożył na siebie samozłośliwą przysięgę. „Tak mi się stanie, jeśli nie wypełnię obietnicy, którą wam złożyłem”. To rytuał na zakończenie przymierza. Więc masz to przymierze z dymiącym piecem ognistym z Abrahamem.

Następnie z Mojżeszem w Księdze Wyjścia 3 mamy płonący krzak, w którym Bóg ukazuje się Mojżeszowi i nakazuje mu wrócić i wyzwolić swój lud, a pojawienie się Pana jest również związane z ogniem. Mojżeszowi powiedziano: „Nie zbliżaj się. Zdejmij buty z nóg, bo miejsce, w którym stoisz, jest ziemią świętą”. Wydaje się, że kiedy dotrzesz tutaj, na Synaj, masz płonący krzak na znacznie większą skalę, a Pan ponownie pojawia się na górze Synaj i ponownie przemawia. Następnie w rozdziale 19, wersecie 24, Pan mówi do Mojżesza: „Zejdź na dół i przyprowadź ze sobą Aarona. Ale kapłanom i ludowi nie wolno się przedrzeć, aby podejść do Pana, bo inaczej wybuchnie przeciwko nim.

Mojżesz zszedł do ludu i przekazał im słowa Pana” i to jest prawo założycielskie.

C. Ogłoszono Prawo Zasadnicze – Księga Wyjścia 20:1-17 To prowadzi nas do c: „Ogłoszono Prawo Zasadnicze – Księga Wyjścia 20:1-17”. A jak wspomniałem wcześniej, mówimy o kategoriach praw: moralnych, ceremonialnych i cywilnych. Myślę, że lepsza etykieta jest „fundamentalna” dla Dziesięciu Przykazań. Myślę, że to, co masz w Dziesięciorgu Przykazaniach, to prawa, które określają wieczne zasady, według których Bóg chce, aby rządziło życiem człowieka. Nie sądzę, aby te zasady zostały dane Izraelowi jako środek do zbawienia zasługi; nie to było ich zamiarem. Nie tak powinniśmy to dzisiaj postrzegać. Ale, jak wspomniałem wcześniej, wybór to nie tylko przywilej, to także obowiązek. Bóg wybrał Izraela na swój lud, wybawił go z niewoli duchowej i fizycznej w Egipcie, sprowadził go na Synaj, a teraz na Synaju daje swoje prawo. Myślę, że można powiedzieć, że w pewnym sensie samo prawo jest objawieniem łaski Bożej dla Jego odkupionego ludu. Wiesz, że często prawo przeciwstawia się łasce i chcę o tym powiedzieć więcej później. Ale sam fakt, że Bóg dał te zasady, aby prowadziły człowieka w jego życiu, jest aktem łaski.

1. Prawo

Spójrz na swoje cytaty, strona 22. To jest akapit z *Teologii Przymierza Starego Testamentu JA Motyera*. Mówi: „Co to oznacza dla nas, kiedy staramy się studiować te narracje jako dokument przymierza? Oznacza to, że Słowo Boże skierowane do odkupionego ludu jest słowem prawa. Ta prosta obserwacja sekwencji wydarzeń umożliwia nam uchwycenie w perspektywie biblijnej miejsca prawa w życiu ludu Bożego. Bóg przyprowadził ich na górę Synaj, aby mógł im oznajmić swoje prawo. Dlatego w Starym Testamencie prawo nie jest drabiną, po której niezbawieni na próżno usiłują się wspiąć przed oblicze Boga. Prawo jest nadanym przez Boga wzorem życia dla tych, którzy zostali odkupieni krwią baranka. Ci ludzie, którzy odpoczęli pod ochraniającą krwią i przez nią wyruszyli na pielgrzymkę, odkryli, że bezpośrednim celem ich pielgrzymki było miejsce, gdzie mogli usłyszeć Boga wypowiadającego swoje słowo

prawa i przykazania. Prawo jest wzorem życia, który Bóg ustanawia dla odkupionego ludu. To jest miejsce prawa w Starym Testamencie. Czy nie jest to miejsce prawa w Nowym Testamencie? Czy zatem jako wierzący nie powinniśmy coraz bardziej zapominać o pustej stronie między Malachiaszem a Mateuszem i czytać Biblię jako jedną księgę głoszącą jedno przesłanie?”

2. Prawo i Łaska To pokazuje perspektywę ciągłości między Starym a Nowym Testamentem, kiedy dochodzimy do kwestii prawa i łaski. Typowe z punktu widzenia dispensacji jest to, że Stary Testament jest prawem, a Nowy Testament jest łaską. Wynika z tego, że w Starym Testamencie jest mało łaski. Myślę, że perspektywa jest taka, że zarówno prawo, jak i łaska funkcjonują w Starym Testamencie w ten sam sposób. Chcę pójść z tym dalej, ponieważ ta kwestia stała się dość dużym problemem w ewangelicznym chrześcijaństwie.

Spójrz na stronę 23 swoich cytatów, na dole strony. To pochodzi z artykułu Gordona Wenhama „Łaska i Prawo w Starym Testamencie”, w którym mówi: „W całym Starym Testamencie prawo jest konsekwentnie osadzone w kontekście przymierza. Oznacza to, że prawo zakłada łaskę, jak i jest środkiem łaski”. Teraz zastanów się nad tym. Prawo w kontekście przymierza. Oznacza to, że prawo zakłada łaskę i jest środkiem łaski. „Prawo zakłada łaskę, ponieważ prawo objawia się tylko tym, których Bóg powołał do siebie”. Widzicie, sam Bóg powiedział Izraelowi, że wyprowadził ich z Egiptu, nosił ich na orlich skrzydłach. Teraz daje to prawo. „Prawo jest środkiem łaski, ponieważ dzięki posłuszeństwu odkupieni wchodzą w bliższą relację ze swoim boskim królem i cieszą się większymi błogosławieństwami związanymi ze stanem zbawienia . Tak więc prawo zakłada łaskę i jest środkiem łaski.

Spójrz na stronę 20. To jest kolejny fragment Motyera, w którym mówi on coś bardzo podobnego do tego, co powiedział Wenham. Taka jest natura religii Starego Testamentu. „Religia Starego Testamentu jest kompleksem łaski, prawa i łaski. Niech twój umysł wróci do tego, co widzieliśmy razem w Księdze Wyjścia; widzieliśmy łaskę, która wyprowadziła ich z ziemi egipskiej, prawo, które zostało im powiedziane,

ponieważ byli odkupionym ludem, i łaskę, która została im udostępniona, gdy zobowiązali się do życia w posłuszeństwie”. Widzicie, to jest łaska, prawo i łaska. „Zauważ, jak to rozwiązuje drażliwe problemy, które zostały podniesione przez specjalistów Starego Testamentu, np. przypuszczenie, że w Izraelu toczyła się bitwa między tymi, którzy myśleli, że religia jest wyłącznie sprawą kultu i ofiar, a tymi, którzy myśleli, że religia była wyłącznie kwestia przestrzegania zasad etycznych. Nie może tak być, ponieważ podstawowym dziełem religii Starego Testamentu w postaci synajskiego Mojżesza jest połączenie łaski, prawa i łaski, połączenie zobowiązania do posłuszeństwa i krwi ofiary. Naturalnie, kiedy prorocy stwierdzili, że ofiary są nie na miejscu, przeciwstawili się temu, ponownie potwierdzając priorytety dla ludu Bożego. Wcześniej powołanie dotyczyło świętości i w tym kontekście krew ofiary zaradza upadkom ludu. To właśnie w tym punkcie całość religii Starego Testamentu znajduje swoją jedność”.

Następnie na temat jedności Starego i Nowego Testamentu. „W Liście 1 Jana 2:1, 2 czytamy: ‚Dzieci moje, to wam piszę, abyście nie grzeszyli’. Lud Boży pod nowym przymierzem nie ma pozwolenia na grzeszenie; są wezwani do życia w świętości; „Wszystko, co Pan powiedział, uczynimy i będziemy posłuszni”. „A jeśli by kto zgrzeszył, mamy orędownika u ojca, Jezusa Chrystusa sprawiedliwego, który jest ubłaganiem za nasze grzechy”. Bóg uczynił postanowienie, dzięki któremu ci, którzy są zobowiązani do posłuszeństwa, mogą pomimo swojego nieposłuszeństwa nadal pozostawać w pokoju z Bogiem i pozostawać w związku przymierza. Czyż nie jest tak, że cała Biblia przemawia jednym głosem?”

Spójrz na następny wpis na dole strony 20, ponownie autorstwa Waltera Kaisera, tym razem z jego *Toward Old Testament Ethics* . „Najpowszechniejszym błędnym wyobrażeniem o celu prawa jest to, że mężczyźni i kobiety Starego Testamentu zostali doprowadzeni do odkupionej relacji z Bogiem poprzez dobre uczynki, to znaczy przez posłuszeństwo przykazaniom prawa, a nie dzięki łasce Bożej. Prawda jest taka, że takie odczytanie tekstu nie pasuje do biblijnych dowodów.

3. Trzy Przymierza: Abrahamowe, Synajskie, Dawidowe

„Historia Starego Testamentu toczy się w większości wokół trzech przymierzy: Abrahamowego, Synajskiego i Dawidowego. Treść tych trzech przymierzy zajmuje dużą część uwagi pisarzy Starego Testamentu i wykazuje wspólny materiał i obawy. Jednak większość uczonych Starego Testamentu łączy przymierza Abrahamowe i Dawidowe z traktatami typu nadania królewskiego. Moshe Weinfeld wykazał, że „królewskie [lub boskie] nadania” udzielone Abrahamowi i Dawidowi wraz z obietnicą „ziemi” i „domu” (dynastii) były bezwarunkowymi darami, które były chronione i zapewniane, nawet jeśli miały miejsce późniejsze grzechy. Prezent mógł wtedy zostać opóźniony lub indywidualnie przepaść, ale musiał zostać przekazany następnej osobie w kolejce. Tak więc dla Abrahama i Dawida przymierze Boga było „przymierzem wiecznym”, nawet jeśli mogą powstać jacyś niegodni dranie, którzy nie byliby w stanie uczestniczyć w dobrodziejstwach tego przymierza, chociaż byli zobowiązani przekazać te same dary swoim dzieciom.

„Ale przymierze synajskie jest umieszczone na innej podstawie, mimo że ma wiele wspólnego z obietnicami Abrahama i Dawida. Nie jest wzorowany na królewskich traktatach nadania, ale na formie traktatu wasalnego. Z pewnością obowiązki wasala do posłuszeństwa w celu korzystania z dobrodziejstw tego przymierza są o wiele bardziej widoczne.

To już dyskusja, za chwilę porozmawiamy więcej o modelu traktatu wasalnego dla przymierza na Synaju. Masz te dwa rodzaje przymierzy, czasami nazywanych przymierzami przyrzeczenia, Abrahamowe i Dawidowe; i przymierze zakonu, którym jest przymierze na Synaju. Niektórzy twierdzą, że przymierza przyrzeczeń są bezwarunkowe, a przymierza prawne są warunkowe. Myślę, że niektórzy ludzie wyolbrzymiają kontrast między nimi, ponieważ nie sądzę, że można powiedzieć, że przymierza Abrahamowe i Dawidowe nie miały żadnych warunków, ani też nie można

powiedzieć, że przymierze Zakonu nie zawiera żadnej obietnicy. W przymierzu prawa podkreśla się zobowiązanie: w przymierzu obietnicy podkreśla się obietnicę, ale nie wykluczając warunku i obietnicy. Ale zauważ, dokąd zmierza Kaiser. „W tym momencie należy podnieść kilka ostrzeżeń”. Widzicie więc, że nie były one całkowicie bezwarunkowe. „Po pierwsze, zarówno przymierze Abrahamowe, jak i Dawidowe również wymagały posłuszeństwa: posłuszeństwo nie było duchowym luksusem, który została usunięta dzięki łasce i dobroci tego, kto przekazał darowiznę. O ile beneficjenci nie zasłużyli na te świadczenia, nie uczestniczyli w nich również, jeśli zgrzeszyli i wypadli z łask dawcy. Najlepsze, co mogli zrobić w tym smutnym wydarzeniu, to przekazać te dary swoim dzieciom. Uczestniczyliby w nich, gdyby chodzili w prawdzie, w przeciwnym razie pominęłyby to również ich pokolenie.

Po drugie, posłuszeństwo prawu nie jest źródłem błogosławieństwa, ale zwiększa błogosławieństwo już udzielone. Dopiero po tym, jak historyczna przedmowa do dokumentu przymierza potwierdziła, że łaska Jahwe była na pierwszym miejscu, zaczyna się lista żądań Jahwe wobec Izraela”. To jest punkt, o którym mówią zarówno Wenham, jak i Motyer. „Łaska Boża jest atmosferą i kontekstem, w którym osadzony jest Dekalog, ponieważ jego prolog mówi: „Ja jestem Pan, twój Bóg, który cię wyprowadził z Egiptu, z ziemi niewoli” w Księdze Wyjścia 20:1, To jest łaska. „Podobnie, zanim rozpoczną się specyfikacje i postanowienia Księgi Powtórzonego Prawa 12-26, Księga Powtórzonego Prawa 1-11 kładzie podwaliny pod takie posłuszeństwo, zapisując kazania Mojżesza na temat wielkich odkupieńczych działań Boga w historii, które doprowadziły do istnienia tego przymierza. Błogosławieństwo rzeczywiście przysłoby po posłuszeństwie, ale nie jako zasłużona nagroda prawna za osiągnięcie posłuszeństwa prawu. Wzorzec przymierza synajskiego był, jak zauważył Gordon Wenham, „...Boży wybór (1) poprzedza posłuszeństwo człowieka (2), ale posłuszeństwo człowieka jest warunkiem wstępnym poznania pełnych korzyści płynących z wybrania (3).” Każdy z tych trzech etapów można zilustrować, tak jak zrobił to Wenham, tekstem takim jak Księga Wyjścia 19:4-5: „Sami widzieliście, co uczyniłem Egipcjowi i jak przyprowadziłem was do siebie”. To jeden. To, co Bóg uczynił do tej pory — to jest łaska. „Teraz, jeśli będziecie

mi całkowicie posłuszni i dotrzymacie mojego przymierza” to dwa, obowiązek Izraela – to jest prawo: „Będziecie moją najcenniejszą własnością”, trzy, obietnica pełniejszych korzyści jest dodana za posłuszeństwo, ale w kontekście łaski już otrzymane i rozpoczęte.

„W związku z tym stale powtarza się pierwszeństwo i absolutność łaski Bożej. Prawa nie należy zatem postrzegać jako abstrakcyjnego, bezosobowego traktatu, który stoi bezwładnie nad głowami mężczyzn i kobiet. Przede wszystkim był to bardzo osobisty Bóg, który przemówił z nieba, aby cały lud mógł usłyszeć Jego głos (Księga Powtórzonego Prawa 4:32-34, „Czy któryś inny naród słyszał głos Boga przemawiający z ognia, tak jak ty słyszałeś, i żył?”). Ostateczną motywacją do przestrzegania prawa było upodobnienie się do Pana — w świętości (Księga Kapłańska 20:26) i działaniu (Księga Powtórzonego Prawa 10:17-19; 14:1-2; 16:18-20). Przymierze ma na celu ustanowienie osobistej relacji, a nie abstrakcyjnego kodeksu postępowania”. Myślę więc, że ważne jest, kiedy dochodzimy do tego podstawowego prawa, aby zrozumieć sposób, w jaki ono funkcjonuje i funkcjonuje w kontekście przymierza. Nie jest to chwalebny sposób zbawienia, a Izrael nie mówił pochopnie ani niewłaściwie, kiedy odpowiedzieli: „Zrobimy wszystko, co Pan powiedział, że powinniśmy zrobić”. I nie ma kontrastu między Starym a Nowym Testamentem, między prawem a łaską, tak jakby łaska nie istniała w Starym Testamencie, a Prawo w Nowym Testamencie.

Byłem zdumiony kilka lat temu na tym kursie, kiedy po kursie podszedł do mnie starszy student i powiedział, że nigdy wcześniej nie zdawał sobie sprawy, że w Starym Testamencie jest łaska. To dość zdumiewające stwierdzenie, ale to nie był ktoś, kto nie czytał w pismach świętych ani nie znał Biblii, ale to była siatka, którą on umieścił na Biblii, to prawo Starego Testamentu nie miało łaski. Wydaje mi się, że w odniesieniu do całej tej debaty o prawie i łasce bardzo trudno jest czytać Stary Testament i nie dostrzegać, że jest tam ogromna manifestacja łaski Bożej.

Pozwolę sobie tutaj na jeszcze jeden cytat. Ci z was, którzy uczestniczyli w kursie Podstawy historii biblijnej, przeczytali część „*Teologii biblijnej*” Vosa na stronie 22. To trochę ciężka sprawa, ale on ma tutaj problem dotyczący sposobu, w jaki pewne

stwierdzenia są formułowane w Nowym Testamencie o sposobie funkcjonowania i działania prawa, na dole strony 22. Vos mówi: „Filozofia faryzejska głosiła, że celem prawa, na zasadzie zasługi, było umożliwienie Izraelowi zasłużenia na błogosławieństwo przyszłego świata. To prawda, że niektóre stwierdzenia Pięcioksięgu i Starego Testamentu wydają się na pierwszy rzut oka faworyzować stanowisko judaistyczne. To, że prawo nie może być przestrzegane, nie zostało nigdzie wyrażone w tak wielu słowach. I nie tylko to, że przestrzeganie prawa zostanie nagrodzone, jest powtarzane raz po raz. Zachowanie przez Izrael przywilejów przymierza jest uzależnione od posłuszeństwa. Jest obiecane, że ten, kto wypełnia przykazania, znajdzie dzięki nim życie. W rezultacie nie brakowało pisarzy, którzy oświadczyli, że z historycznego punktu widzenia sympatyzują z judaistami, a nie z Pawłem”. Prawo było chwalebnyim środkiem zbawienia.

Potrzebna jest tylko chwila zastanowienia, aby udowodnić, że jest to nie do utrzymania i że właśnie z szerokiego historycznego punktu widzenia Paweł znacznie dokładniej pojął znaczenie prawa niż jego przeciwnicy. Prawo zostało nadane po dokonaniu odkupienia z Egiptu, a lud już zaczął cieszyć się wieloma błogosławieństwami przymierza. Zwłaszcza objęcie w posiadanie ziemi obiecanej nie mogło być uzależnione od wcześniejszego przestrzegania prawa, gdyż podczas wędrówki po pustyni wielu jego nakazów nie można było przestrzegać.

Jest więc oczywiste, że przestrzeganie prawa nie było w tym momencie zasługą podstawy dziedziczenia życia. Ta ostatnia opiera się wyłącznie na łasce, nie mniej dobitnie niż sam Paweł umieszcza zbawienie na tej podstawie. Ale chociaż tak jest, nadal można by się sprzeciwić, że przestrzeganie prawa, jeśli nie jest podstawą do otrzymania, jest jednak podstawą do zachowania odziedziczonych przywilejów”. Zwróć uwagę, co on tutaj mówi. „Tutaj nie można oczywiście zaprzeczyć, że istnieje prawdziwy związek. Ale judaisci popełnili błąd, wnioskując, że związek musi być zasługiwany, że jeśli Izrael zachowuje cenne dary Jehowy poprzez przestrzeganie Jego prawa, musi tak być, ponieważ w ścisłej sprawiedliwości zasłużył na nie”. Oto gdzie Vos sprzeciwia się temu połączeniu. Mówi: „Połączenie jest zupełnie innego rodzaju”. Tak, istnieje związek

między posłuszeństwem a błogosławieństwem, ale nie jest to związek zasługi. Połączenie jest innego rodzaju. „Nie należy do sfery prawnej zasługi, lecz do sfery symboliczno-typowej stosowności wypowiedzi”. Co on przez to rozumie? Wyjaśnia to w kolejnym akapicie.

„Jak stwierdzono powyżej, siedziba Izraela w Kanaanie przedstawiała niebiański, doskonały stan ludu Bożego. W tych okolicznościach ideał absolutnej zgodności z Bożym prawem świętości prawnej musiał być podtrzymywany. Chociaż nie byli w stanie zachować tego prawa w sensie pawowym, duchowym, chociaż nie byli w stanie zachować go zewnętrznym i rytualnym, to wymagania nie można było obniżyć. Kiedy miało miejsce odstępstwo na skalę powszechną, nie mogli pozostać w Ziemi Obiecanej”. Dlaczego? Oto, co mówi: „Kiedy zdyskwalifikowali się jako uosobienie stanu świętości, *ipso facto* zdyskwalifikowali się jako uosobienie stanu błogosławieństwa i musieli pójść do niewoli”.

Mówi więc, że tak, istnieje związek między pozostaniem w kraju z powodu posłuszeństwa a wygnaniem z kraju z powodu nieposłuszeństwa, ale ten związek błogosławieństwa za posłuszeństwo nie jest oparty na chwalebnej podstawie zasłużenia na nie, ale wzywa symboliczno-typowa sfera stosowności wypowiedzi. Jeśli zdyskwalifikowali się jako typ na ten stan świętości, tym samym dyskwalifikują się jako typ na błogosławieństwo. Jest to oczywiście dość ciężka teologiczna dyskusja na ten temat. Ale uzasadnione jest pytanie, jakie jest znaczenie lub jaka jest natura związku między błogosławieństwem za posłuszeństwo a przekleństwem za nieposłuszeństwo. Teraz myślę, że możesz powiedzieć, że jeśli nie posłuchasz, zasłużysz na karę. Ale kiedy Izrael był posłuszny, czy możesz powiedzieć, że zasłużył na błogosławieństwo? Vos sugeruje, że nie możesz. Bez względu na to, jaka jest miara posłuszeństwa, i tak nigdy nie będzie ona doskonała.

Zakładam, że przychodzili do Mojżesza zawsze, gdy był jakiś spór. Chcieli ugody i w związku z tego rodzaju przypadkami dowiadujemy się, że Mojżesz podał zasadę, której należy przestrzegać. Myślę, że uznaliby, że Mojżesz był kimś, kto był mediatorem

i że to, co powiedział, miało boski autorytet, i zwrócili się do niego, aby rozstrzygnął spór. Zamierzam wkrótce wrócić do tego pytania w innym związku, więc może uda nam się pójść dalej, kiedy będziemy omawiać tę inną kwestię.

D. Strach ludu – Wyjścia 20:18-21   Przejdźmy do d, „Strach ludu”, który jest w Księdze Wyjścia 20:18-21. To jest po nadaniu tych Dziesięciu Przykazań. Kiedy ludzie zobaczyli grzmoty i błyskawice, usłyszeli trąby, zobaczyli dym na górze, zadrżeli ze strachu, stali z daleka i mówili do Mojżesza: „Sam mów do nas, a my wysłuchamy. Niech Bóg do nas nie przemawia”. Poprosili więc Mojżesza, aby pośredniczył między Bogiem a nimi.

mi. Księga Przymierza — Księga Wyjścia 20:22-23:33   To prowadzi nas do „Księgi Przymierza, Księga Wyjścia 20:22-23:33”. Jeśli przejrzyś ten materiał, Księgę Wyjścia 20:22, od razu zobaczysz, że masz przepisy dotyczące tego, jak zrobić ołtarz i co jest dozwolone, a co nie. Od tego momentu do końca rozdziału 23 masz zbiór materiałów prawnych, które moim zdaniem należy postrzegać jako konkretne zastosowanie prawa moralnego do określonych typów sytuacji. Innymi słowy, materiał Księgi Przymierza stoi na innym poziomie szczegółowości czy konkretności niż prawo założycielskie. To, co otrzymujesz w materiale prawnym Księgi Przymierza, to zastosowanie prawa założycielskiego do określonych typów sytuacji.

1. Prawo Zasadnicze i Księga Przymierza   Myślę, że można to zilustrować, jeśli spojrzycie na swoje cytaty na stronach 25-27. Nie chcę tego wszystkiego czytać, ale chcę podać kilka przykładów zaczerpniętych z książki DR Hillera, *Covenant: The History of a Biblical Idea* . Na przykład masz przykazanie w prawie założycielskim: „Nie będziesz popełniał morderstwa”. Widzicie te dwie trzecie strony w dół, na stronie 25. To jest jedno z Dziesięciu Przykazań. Kiedy dojdiesz do Księgi Przymierza, będziesz mógł zastosować tę zasadę do konkretnych sytuacji. W Księdze Wyjścia 21:12-14 czytamy: „Kto zada człowiekowi cios śmiertelny, poniesie śmierć. Ale kto nie działał umyślnie, bo

to jest działanie Boga – wyznaczę ci miejsce, do którego będziesz mógł uciec. Ale jeśli człowiek podstępnie uknuł spisek przeciw bliźniemu, aby go zabić, zabierzecie go na egzekucję nawet z mojego ołtarza”.

A potem Księga Wyjścia 21:18-25 to inny rodzaj sytuacji. Jeśli przejdiesz na następną stronę, Księga Wyjścia 21:28-32 mówi: „Jeśli wół zabodzie na śmierć mężczyznę lub kobietę, wół musi zostać ukamienowany, a jego mięsa nie wolno jeść” i tak dalej. Otrzymujesz tę ogólną zasadę, nie popełniaj morderstwa, a następnie dostajesz tę, która odnosi się do konkretnych typów sytuacji w materiale Księgi Przymierza.

Zejdź trochę dalej na stronie 26, „Nie cudzołóż”, kolejne z Dziesięciu Przykazań. Staje się to bardziej szczegółowe w Księdze Wyjścia 22:15-16: „Jeżeli mężczyzna uwiedzie niezaręczoną dziewczinę i obcuje z nią, pojmie ją sobie za żonę”. Początek strony 27, „Nie kradnij”. Masz kilka przykładów tego rodzaju konkretnej sytuacji. Tak więc Księga Przymierza stoi na innym poziomie szczegółowości czy konkretności niż prawa fundacyjne. I dlatego prawo moralne Dziesięciu Przykazań nazywam prawem założycielskim.

2. Prawo precedensowe Treść Księgi Przymierza zawiera przepisy, których Izrael ma przestrzegać w sprawach takich jak kult, prawa hebrajskich niewolników, prawa własności i różnego rodzaju obowiązki społeczne. Większość z nich jest sformułowana w tak zwanym formacie „orzecznictwa”. Format orzecznictwa jest następujący: „JEŚLI zdarza się to i to, TO jest sposób, w jaki radzisz sobie z tą sytuacją”. A orzecznictwo wywodzi się z długiej historii tradycji prawnej zwyczajowych praktyk, które narosły z biegiem czasu i dotyczą pewnych rodzajów sytuacji i sposobów radzenia sobie z nimi. Różne rodzaje praw to kult, prawa hebrajskich niewolników i prawa własności. Podam ci kilka odnośników: uwielbienie w 20:22-26; prawa hebrajskich niewolników w 21:1-11; prawa własności w 22:1-15; i różne inne rodzaje odpowiedzialności społecznej w 22:16-31.

3. Kodeksy prawa starożytnego Bliskiego Wschodu Mamy tutaj kodeks praw, który

wielu nazywa „Kodeksem Przymierza”. Interesujące jest to, że na starożytnym Bliskim Wschodzie istniało wiele pozabiblijnych kodeksów praw, które poprzedzają materiał Mojżeszowy znaleziony w Księga Przymierza. Chcę ci podać pięć takich przykładów. Pierwszym z nich jest tak zwany **kodeks prawa Ur-Nammu**, który był sumeryjskim kodeksem prawa. Pochodzi z około 2000 roku pne Pochodzi z trzeciej dynastii Ur w południowej Mezopotamii. To miejsce Ur w Sumerze zostało odkopane przez Uniwersytet Pensylwanii. To mniej więcej ten sam czas co Abraham, więc to jest kodeks prawny zasadniczo z czasów Abrahama. Po drugie, mamy **prawa Eszunny**, sto lat później z elamickiego miasta, które znajduje się w pobliżu dzisiejszego Bagdadu. Elamici wypędzili Sumerów z Ur, więc mieli własne królestwo i wywodzący się od nich kodeks praw, datowany na około 1900 r. p.n.e. Po trzecie, istnieje kodeks praw Lipit- **Ishtar** z ok. 1870 r. p.n.e. Jest to również sumeryjski język z południowej Mezopotamii. Po czwarte, **Kodeks Hammurabiego**, z Babilonu około 1700 r.pne Wreszcie, istnieją **prawa hetyckie** z około 1500 r.pne Istnieje więc co najmniej pięć zachowanych i przetłumaczonych kodeksów prawnych, które są starsze niż Kodeks Prawa Mojżeszowego. Wszystkie one są dostępne w *starożytnych tekstach Bliskiego Wschodu* Pritcharda lub w *Kontekstach Pisma Świętego* Hallo .

4. Porównanie kodeksów prawa starożytnego Bliskiego Wschodu i Księgi Przymierza

Interesujące jest porównanie praw, które można znaleźć w Księdze Przymierza w Księdze Wyjścia, z niektórymi prawami, które można znaleźć w kodeksach pozabiblijnych. Kiedy to zrobisz, odkryjesz, że w niektórych miejscach istnieje niezwykle podobieństwo między prawami Księgi Przymierza a prawami niektórych innych starożytnych kodeksów prawa Bliskiego Wschodu. Prawdopodobnie najbardziej wyraźnym prawem w Księdze Przymierza, przypominającym prawo z jednego z tych pozabiblijnych kodeksów praw, jest Księga Wyjścia 21:28-32, o bodzeniu wołów. Mówi: „Jeżeli byk zaatakuje mężczyznę lub kobietę, byk musi zostać ukamienowany, nie wolno jeść jego mięsa, ale właściciel byka nie może ponosić odpowiedzialności. Jeśli jednak byk miał nawyk, a właściciel został ostrzeżony, ale nie trzymał się w zamknięciu i zabił

mężczyznę lub kobietę, byk musi zostać ukamienowany, a właściciel musi zostać zabity. Jeśli jednak zażądano zapłaty, może odkupić swoje życie i zapłacić. Jeśli byk zabije niewolnika lub niewolnicę, właściciel musi zapłacić właścicielowi niewolnika 30 syklów srebra, a byk musi zostać ukamienowany”. Ale potem werset 35: „Jeśli byk jednego człowieka zrani byka innego i zdechnie, mają sprzedać żywego i podzielić równo pieniądze i martwe zwierzę”. Jest to przypadek, który nam zbytnio nie przeszkadza, ale był chyba dość częstym zjawiskiem w rolnictwie. Ale jeśli porównasz werset 35 z przepisem 53 Kodeksu Eszunny na slajdzie 19, zobacz, co mówi: „Jeśli jeden wół zabodzie drugiego wołu i powoduje jego śmierć, obaj właściciele wołów podzielą się ceną żywego wołu i wartością martwy wół”. Więc to są w zasadzie to samo. Możesz znaleźć inne prawa, w których w jednym lub drugim z tych kodeksów znajdziesz prawo całkiem podobne do sformułowania w kodeksie Mojżeszowym. Powstaje więc pytanie, kiedy uznacie lub zaobserwujecie, że w czasie, w którym Mojżesz przekazał ten materiał Izraelowi na Górze Synaj, sformułowanie praw nie może być całkowicie oddzielone od prawa istniejącego w czasie, jeśli chodzi o drogę w w którym sformułowano prawo. Ale Księga Przymierza wydaje się pasować do ówczesnej tradycji prawnej.

5. Jakie jest pochodzenie praw Księgi Przymierza   Powstaje interesujące pytanie, a pytanie brzmi: jak mamy rozumieć lub przypisywać pochodzenie materiału prawnego Księgi Przymierza? Czy musimy powiedzieć, że cały materiał prawny w Księdze Przymierza jest całkowicie nowy – nieznanie wcześniej sformułowania prawne? Czy wszystkie prawa i zasady prawne zawarte w prawach Księgi Przymierza są czymś całkowicie nieznanym przed czasami Mojżesza, zanim przekazał ten materiał ludowi Izraela po zejściu z góry? Innymi słowy, jeśli mamy zamiar powiedzieć, że te prawa mają charakter sankcjonowanych przez Boga praw nadanych Izraelowi przez Mojżesza, to czy musimy zakładać, że ich forma nie ma żadnego związku z tradycją prawną ich czasów? Myślę, że kiedy czytasz Księgę Przymierza, dość szybko staje się jasne, że większość praw ma tak zwaną formę „orzecznictwa”: JEŚLI takie a takie TO oto, co z tym zrobić. Ten rodzaj orzecznictwa wydaje się być kodyfikacją wcześniejszych orzeczeń sądowych

dotyczących poszczególnych rodzajów problemów prawnych. Jest to powszechne we wszystkich tych starożytnych kodeksach prawnych.

Mając to na uwadze, kiedy czytasz w Księdze Wyjścia 21:1: „Oto prawa, które macie im przedłożyć”, jak rozumiemy to stwierdzenie? Jakie są tego implikacje? Nie sądzę, aby kładziono tak duży nacisk na to, że Bóg podyktował te prawa Mojżeszowi lub dał je niezależnie od istniejącej tradycji prawnej. Ale raczej, że Bóg wykorzystał i włączył wiedzę Mojżesza o tradycjach prawnych jego czasów w sformułowaniu zbioru praw, które zawierały Bożą sankcję jako wolę Bożą dla jego ludu.

6. Mojżesz jako prawodawca Dlatego wcześniej zwróciłem waszą uwagę na to stwierdzenie w rozdziale 18, radę Jetry w wersecie 15, gdzie jest napisane: „Ponieważ ludzie przychodzą do mnie, aby szukać woli Bożej, kiedy tylko mają spór, decyduję między strony i informować je o postanowieniach i prawach Bożych”. Mojżesz przemawiał wcześniej z boskim upoważnieniem w rozdziale 18 i dał ludowi ustawy Boże i Jego prawa. Nie sądzę, aby istniał jakikolwiek powód, by sądzić, że w metodzie boskiego natchnienia zaangażowanej w ten proces nie obejmowałyby ona wiedzy prawniczej i szkolenia, które otrzymał Mojżesz, dorastając w Egipcie w domu faraona i edukacji, którą otrzymał. Prawdopodobnie przeczytałby te starożytne kodeksy prawa. Byłby zaznajomiony z ówczesną tradycją prawną. Bóg bierze to pod uwagę przy formułowaniu tych praw, które następnie przekazuje swojemu ludowi za pośrednictwem Mojżesza.

Teraz widzę, że mój czas się skończył. Chcę pójść z tym dalej, ponieważ trzeba tam umieścić pewne kwalifikacje. Nie wydaje mi się, żeby ostatecznym wnioskiem było przynajmniej to, że ten materiał biblijny jest zapożyczony z pozabiblijnych kodeksów praw, ponieważ istnieje wiele różnic. Ale są powiązania. Nie należy izolować formułowania tych praw od kontekstu historycznego i kulturowego. W Starym Testamencie jest wiele ilustracji na to.

Ostateczna edycja autorstwa Katie Ells
Ponownie opowiedziane przez Teda Hildebrandta